

HET WOORD VAN DE WEEK

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

20e jaargang nr. 24

12 juni 1967

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 6,— per jaar
buitenland f 7,50 per jaar
voor België f 6,50
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Tegenstellingen

Laat ik eens een toekomstbeeld mogen schetsen. Dit zal een beeld zijn dat de laatste tijd steeds meer naar voren komt onder hen die zich vaak met toekomstzaken bezig houden. Volgens deze voorspellers zit het er in dat we binnen enkele tientallen jaren gezinsinkomens genieten die zeer aanzienlijk hoger zijn dan thans, ook hoger dan de Amerikaanse van thans. Het is vooral de automatisering — het automatisch maken van de produktie — die hiertoe in staat stelt. Daarbij is het bovendien mogelijk dat we veel meer vrije tijd zullen hebben dan nu het geval is. Ook zouden de aantallen mensen die nog in landbouw en industrie werken op den duur nog maar enkele tientallen procenten van de beroepsbevolking bedragen. De rest werkt nog slechts dienstverlenend, onderwijzend, gemeenschapsvormend, cultuuroverdragend en cultuurscheppend. Voor velen kan het dan ook weggelegd zijn dat er een vervloeiing ontstaat tussen arbeid en vrije tijd: dat in hun arbeid een creatieve ontspanning ligt en dat men in zijn ontspanning een arbeid zoekt.

Tracht U zich deze situatie eens goed voor de geest te halen, en stelt U zich dan enkele vragen. Is het denkbaar dat deze toestand in kan treden zonder een hoog ontwikkelingsniveau en zonder een hoog vormings-niveau van de gehele persoonlijkheid? Ik geloof dat er psychologisch een zéér bijtende tegenstelling zou ontstaan als die aanzienlijk hogere vorming niet op zou treden. Laten we dit nog wat scherper stellen door te zeggen dat die bijtende tegenstelling al aanwezig zou zijn als ons ontwikkelings- en vormingsniveau van vandaag blijft voortbestaan terwijl de welvaart toeneemt. Welvaart vraágt om cultuur, zal ze welzijn worden. Misschien mogen we hierbij een beetje denken aan de rijkgeworden familie uit vroeger dagen, die er gewoonlijk niet aan ontkwam op den duur tevens een wat hogere cultuurdrager te worden. Rijkdom en ongevormde geest passen nu eenmaal niet al te goed bij elkaar.

Ik stel een verdere vraag. Is het denkbaar dat de verantwoordelijkheid voor het maatschappelijk bestel in die rijke toekomst in handen zou liggen van slechts enkele mensen? Mij dunkt

dat dit ook nauwelijks denkbaar is, tenminste als gezonde situatie, omdat er ook dan een bijtende tegenstelling zou zijn ontstaan. We zouden dan te doen hebben met een meerderheid die bijzonder weinig verantwoordelijkheid draagt. En is het dan eigenlijk niet zo dat die meerderheid slechts de hand ophoudt om rijkdom te ontvangen? Welnu: rijk en welvarend te zijn én hand ophouden lijken psychologisch ook allerm minst bij elkaar te passen. Bovendien passen hand ophouden en toenemende ontwikkeling en persoonsvorming niet bij elkaar. De conclusie lijkt te moeten zijn dat we mét de welvaart in één proces mee zullen moeten zien te groeien: in cultuur, in gemeenschapsvormend optreden, in verantwoordelijkheid, in verantwoordelijkheidsspreiding.

Het is echter de vraag of dit wel zo vanzelfsprekend zal verlopen. Het antwoord op die vraag zal waarschijnlijk nêe moeten luiden. Er zal dus veel aan gedaan moeten worden. Hoeveel dit is en wat er ongeveer gedaan zal moeten worden, dat kunnen we misschien reeds nu in de praktijk ervaren. Want ook nú verkeren wij vergeleken met 50 jaar geleden of nog korter, in een situatie van betrekkelijke rijkdom. Doch tevens is er, dacht ik, een grote onrust en nog al wat ontevredenheid onder ons. Wij voelen ons vaak niet rijk maar veeleer achtergesteld. Daarbij wijzen wij op het tekort aan woningen en op onze slechte nieuwbouw. Wij wijzen er ook op dat men met f 120,— per week zo moeilijk uit kan komen. Maar we zouden ook op iets anders kunnen wijzen, namelijk dat we te veel eten, dat we elkaar zoveel prulletjes opdringen en in 't algemeen zoveel aan prullige zaken uitgeven. Voortdurend worden we ook in onze zwakke kanten afgetast teneinde onze consumentengulden langs deze kant te pakken te krijgen. Goed voor de werkgelegenheid zeggen we dan, en dat is, gegeven de situatie vaak nog waar ook. Allerlei tegenstrijdigs dus, en daarom is het de vraag of onze onrust en onlust en onze gehorige woningen wel zozeer voortkomen uit een tekort aan geld en welvaart. Ze zouden, ook vandaag, al wel eens meer voort kunnen komen uit een tekort aan persoonsvorming en cultuur.

Voeg hierbij de vele klachten tegenwoordig dat zo weinig mensen in staat zijn verantwoordelijkheid te dragen en dat hun de democratie niets kan schelen. dan wijst dit ook voor nu al in de richting van rijkdom zonder wezenlijke verantwoordelijkheid en van rijkdom zonder vorming.

Misschien, lezers, hebben we op deze manier al een beetje gezien om welke moeilijke dingen het gaat. Om werkelijk in staat te zijn de welvaart van de toekomst in een welzijn om te zetten, en om werkelijk de verantwoordelijkheid tot motor te maken in plaats van de ontevredenheid, zal er nog heel wat inzicht in alle geledingen van de samenleving door moeten druppelen. Er zal ook nog heel wat paedagogiek besteed moeten worden aan allerlei milieus: het milieu waar de persoonsvorming nog allerm minst een punt van overweging is en het milieu dergenen — meestal heel gewone mensen — waar men zo gemakkelijk denkt dat de gewone man onopvoedbaar is en dat men geen boodschap heeft aan het meetrekken van anderen in beslissingen. Twee milieus noemde ik hier die als pot en deksel bij elkaar horen en tezamen een star geheel vormen.

Ook moeilijkheden van geheel andere aard zullen zich voordoen. Zo wordt gevreesd dat de automatisering massale werkloosheid kan brengen. Waar die zich plotseling doorzet, en voor zover dit het geval is, kan dit zeker voorkomen. Wat we dan zien is dat volwassen mensen, die zich nooit op onderwijs hebben toegelegd en er nooit over gedacht hebben, plotseling vrijkomen

VAKANTIE

Voor 1967 organiseert een buitenwerkcommissie de volgende jongerenkampen.

1. Voor de 10 t/m 12 jarigen een week naar een tentenkamp in Vierhouten van 1 t/m 8 juli. Prijs f 60,—.
2. Voor 16 t/m 18 jarigen. 2 trektochten:
 - a. Frankrijk. 4 t/m 19 juli.
 - b. Engeland. 1 t/m 16 augustus.Prijs voor deze kampen f 215,— per persoon incl. reiskosten vanaf resp. Rotterdam en Hoek v. Holland.

Voor volledige inlichtingen kunt u zich wenden tot Mej. O. Verwaal, Kastelenplantsoen 58, Utrecht.

HUMANISTISCH VAKANTIECENTRUM „DE ARK”

Belvédèrelaan 14, Nunspeet.

Goede verzorging, redelijke prijzen.

Kamers beschikbaar tot 8 juli en van 29 juli tot 2 september.

Folder op aanvraag.

Vanaf 1 juni inschrijving mogelijk voor de bejaardenweken van 9 tot 30 september, in het Humanistisch Vakantiecentrum „De Ark”. Deelname voor personen boven de 60 jaar, prijs f 65,— p.p. per week.

**Wees
geen
slak**

*Te langzaam rijden op de
autosnelweg is onveilig en
strafbaar!*

om onderwijs dat zij niet kunnen geven aan te bieden aan mensen die er niet om vragen. Dit bij wijze van spreken; ik hoop dat U dit zinnetje zo gauw hebt kunnen volgen. De bedoeling was nog eens uit te drukken dat, terwijl automatisering vrij maakt voor werk van heel ander karakter, de samenleving daar nog niet genoeg op kan zijn ingesteld. En aangezien automatisering welvaartsverhoging betekent, betekent die ook een hoge werkloosheidsuitkering. Bij uitstek de situatie van rijkdom bij hand ophouden die nauwelijks goede gevolgen kan hebben. We zullen dit moeten voorkomen, hetgeen ons alvast wat kan oefenen in het loslaten van een hoge voorkeur voor een sterk materiële welvaart.

Er zijn nog veel meer factoren die maken dat ons welzijn niet gemakkelijk in de schoot geworpen wordt. Bijvoorbeeld de verstarrende uitwerking op onze sociale en economische structuren die uitgaat van het feit dat de hele wereld nog zo vol tegenstellingen zit en tevens regeringsloos is. Maar we moeten het hierbij laten. We zijn wel een beetje aan het wereldverbeteren geweest, maar krijgen de zaak in 10 minuten toch niet rond. Toch hoop ik dat U iets aan dit praatje gehad hebt en dat U mogelijk iets meer om U heen gaat zien. Dingen misschien die U zelfs wat dierbaar zijn, maar niettemin strijdig kunnen zijn met wat een mens naar een diepere zinsondervinding in zijn bestaan kan brengen. De diepere zinsondervinding van het bestaan waar het ons toch om zal gaan en waar het humanisten om gaat.

A. J. Wichers

GESCHIEDENIS VAN HET HUMANISME IN NEDERLAND

van dr. A. L. Constandse

Verkoopprijs: f 8,90. Te bestellen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, postbus 114, Utrecht door storting of overschrijving op postrekening no. 30 49 60, met vermelding van de titel van het boek.

Het nieuwe profiel van de vrouw (XI)

(Overgenomen uit Mens & Wereld dd-18-2-1967)

Het familierecht houdt in — het is een notedopweergave — de juridische banden, welke a. in het horizontale vlak kunnen bestaan tussen een man en een vrouw, en die welke b. zich in het vertikale vlak kunnen voordoen, tussen een vader, een moeder en hun kind. Onder de a-groep vallen de regels met betrekking tot huwelijk en echtscheiding, onder de b-groep de afstamming en het gezag over minderjarigen.

Wie de wetsartikelen leest, kan zich een beeld vormen van de vrouwen en mannen, zoals deze de wetgever ongeveer voor ogen hebben gestaan. Het spreekt vanzelf, dat een dergelijk beeld niet meer overeenkomt met de maatschappelijke werkelijkheid van nu. Iedere wet vormt het stolsel van bepaalde opvattingen en bevindingen op een bepaald moment. De maatschappij leeft verder en verandert dagelijks... de wettekst blijft gelijk.

Portalis, een van de vijf juristen, die zo'n 160 jaar geleden een ontwerp maakte voor de franse Code Civil, het eerste geschreven wetboek voor een geheel land, heeft bij de voorgestelde wettekst een inleiding en verantwoording geschreven, waarvan we nu nog bepaalde gedeelten met instemming kunnen lezen ¹⁾.

„Un code, quelque complet qu'il puisse paraître, n'est pas plutôt achevé, que mille questions inattendues viennent s'offrir — Car les lois, une fois rédigées, demeurent telles qu'elles ont été écrites. Les hommes, au contraire, ne se reposent jamais; ils agissent toujours: et ce mouvement... produit à chaque instant quelque combinaison nouvelle, quelque nouveau fait, quelque résultat nouveau.”

(„Een wetboek, hoe afgerond het ook mag lijken, is nog niet voltooid, of er doen zich duizenden onverwachte vragen voor — Want wetten, die eenmaal vastgesteld zijn, blijven zoals ze zijn neergeschreven. Mensen daarentegen rusten nimmer; ze zijn altijd bezig; en die voortdurende rusteloosheid... doet elk ogenblik een nieuwe combinatie ontstaan, een nieuw feit, een nieuw gevolg”).

Het zal nooit helemaal mogelijk zijn, de kloof tussen het „recht van de werkelijkheid” en „wettenrecht” te laten verdwijnen. Wel mogelijk is, al te zeer verouderde zaken te laten vallen, zodat de nieuwe regels dichter bij onze realiteit komen te staan. Men kan er althans naar streven, dat een fossiel vrouwbeeld vervangen wordt door een iets meer aangepaste image. Om echter een indruk te krijgen van een werkelijk nieuw profiel van de vrouw, moeten we niet te rade gaan bij de, helaas vrijwel altijd achterlopende, wet.

We verkeren overigens wat betreft het familierecht min of meer in „blijde verwachting”. Na de laatste oorlog is, ter vervanging van het bestaande Burgerlijk Wetboek, dat dateert van 1838, door prof. mr. E. M. Meijers een nieuw wetboek opgesteld. Het personenrecht, waaronder het familierecht valt, is inmiddels door het parlement aangenomen. De invoering staat in de komende jaren te verwachten.

Voor ons onderwerp is nu interessant na te gaan, of het vrouwbeeld in het toekomstig familierecht inderdaad meer up to date is, dan in het bestaande wetboek. Het spijt me, te moeten constateren, dat zelfs deze bescheiden verwachting, maar zeer ten dele gehonoreerd zal worden. De bepaling, dat de vrouw aan haar man

gehoorzaamheid verschuldigd is, is al uit de wet geschrapt; de gehuwde vrouw is handelingsbekwaam geworden... hiermede zijn enkele sprekende antikiteiten afgeschaft.

Echter de bepaling „De man is het hoofd van de echtvereniging” staat nog steeds in de wet. Hoewel prof. Meijers in zijn ontwerp de betrokken zinsnede niet opnam, is, bij de openbare behandeling in de Tweede Kamer, in 1956, via een amendement met 41 tegen 35 de man toch weer als uitdrukkelijk genoemde „chef de famille” in de wettekst teruggekomen. Weliswaar bleek tijdens de debatten, dat de regel meer bedoeld werd als waarde-oordeel dan dat er praktisch-juridische gevolgen aan verbonden zouden zijn, maar toch... Dat de man het hoofd van de echtvereniging is, staat niet alleen nu in de wet, het zal ook in het toekomstig familierecht blijven staan. Mijs inziens is hierbij uitgegaan van een huwelijkspatroon, dat geen algemene gelding meer heeft, nu een huwelijk steeds meer beschouwd wordt als een band tussen twee gelijkwaardige partners. Er zullen altijd huwelijken zijn, waarin de man domineert, maar evenvele huwelijken, waarin de situatie precies omgekeerd ligt. Het heeft geen zin, dat de wet voor de subtiële relatie tussen echtgenoten een richtlijn geeft. Het heeft evenmin zin een patriarchaal samenlevingspatroon uit de vorige eeuw in de wet vast te klemmen, een wet volgens welke onze kinderen en kleinkinderen tot ver na 2000 zullen moeten leven...

Dit soort nieuwe wetgeving, gelardeerd met brokken negentiende eeuws recht (omdat een of ander kamerlid zo nodig een amendement meende te moeten indienen), maakt me ongelukkig. In een dergelijke stemming kan het echter uiterst nuttig zijn, afstand te nemen en te lezen over familierecht in andere, verre landen. Voor wat betreft de positie van de vrouw, is ons recht niet modern en hoewel verbeterd zal het straks ook niet écht aangepast zijn aan deze tijd, maar het is heilig vergeleken bijvoorbeeld met mohammedaans familierecht.

In landen, waar de gehele bevolking of een deel daarvan, bestaat uit mohammedanen, drukt de Koran een allesoverheersende stempel op het familierecht. In deze landen is geen sprake van gelijkwaardigheid tussen man en vrouw. De man is het absolute hoofd van het gezin en hij beslist in alles. Zijn zeggenschap gaat zo ver, dat hij zijn echtgenote ieder contact met de buitenwereld verbieden kan. Ook wat betreft de kinderen is de man alleen met het gezag belast. De moeder heeft slechts een soort verzorgingsrecht voor zuigelingen van nog geen jaar oud.

Zelfs in landen met een moderne wetgeving, zoals bv. Tunesië en Turkije waar het monogame huwelijk geldt, blijft de vrouw geheel ondergeschikt aan haar man. We kunnen beter maar helemaal zwijgen over de onvolkomenheden in ons juridische profiel, wanneer we denken aan het vormeloze silhouet van het gesluierde vrouwtje in het Midden-Oosten.

In een waarlijk aangrijpend boek van een Algerijnse vrouw, Zoubaida Bittari, „O mes soeurs musulmanes, pleurez” ²⁾ lezen we — niet literair verwoord en wat onhandig — wat het betekent, een mohammedaans meisje te zijn. De schrijfster verhaalt haar levensgeschiedenis. Ze is een dochter uit een keurige, bemiddelde Algerijnse stads-familie. Ze gaat naar een franse school, leert lezen, schrijven, zingen... Als ze

op school een sportdiploma behaalt en daarmee trots thuiskomst, is het afgelopen met haar vrijheid. Haar ouders zijn dodelijk beangst, dat „men” iets te weten zal komen van haar voorliefde voor sport. Daarmee heeft ze de eer van de familie bezoedeld. Er wordt snel een echtgenoot voor haar gezocht. Het kind is twaalf jaar oud, als ze wordt uitgehuwelijkt. Op haar dertiende is ze moeder!

De franse opvoeding maakt haar opstandig tegen het volkomen op- en afgesloten leven, dat haar jonge echtgenoot, een Algerijns academicus, haar wenst te laten leven. Om de rebellie in haar neer te slaan, slaat hij echt. Als ze zestien jaar oud is moet ze een zware operatie ondergaan als gevolg van het door hem toegebrachte letsel. De man laat zich van haar scheiden, en behoudt — natuurlijk — hun beider kind. Zij, nu een nog jonge vrouw van net der-

tig jaar, woont in Frankrijk.

„Je sentais”, schrijft ze, „que j'étais née pour être libre, libre d'esprit, libre de corps, que mes aspirations étaient raisonnables”.³⁾

Nu is ze vrij, ze heeft er een onmenselijk zware prijs voor betaald. Het is een beklemmende gedachte, dat het gesluierde vrouwenprofiel voor vele miljoenen bewoners van de aarde nog de enige werkelijkheid is.

1) „Projet de Code Civil”, présenté par la Commission nommée par le gouvernement le 24 Thermidor An 8, publ. à Paris chez Lepetit jeune, An IX.

2) „O, mijn Islamitische Zusters, huilen!”, Zoubeida Bittari, Gallimard, 1964.

3) „Ik voelde, dat ik geboren was om geestelijk en lichamelijk vrij te zijn, en dat mijn verlangens redelijk waren”.

Kort kommentaar Uitzending van vrijdag 9 juni 1967.

„Discussie rondom het gezag”

Een paar jaar geleden had een van onze omroeporganisaties een kinderprogramma, dat „Barend Bluf” heette. In die uitzendingen zongen kleuters een liedje: „de politie is mijn beste kameraad”. Betrekkelijk weinig kinderen zien dacht ik, nu in de politie hun kameraad. Eigenlijk zou dat de instelling tegenover een politiemans moeten zijn. En het is dubbel jammer omdat de kinderen van vandaag... ach, u weet het wel, de maatschappij van morgen vormen. In de laatste anderhalf jaar is rondom de politie een heftige discussie ontstaan. Voor en tegenstanders van het optreden der politie hebben zich in twee kampen verdeeld. Ik hoef de standpunten nauwelijks te herhalen. U hoort ze om u heen, leest ze in de krant of ziet ze op het T.V. scherm. Sommigen zijn ervan overtuigd dat de demonstrende jongeren erop uit zijn de maatschappij omver te werpen. Anderen menen met evenveel overtuiging dat de gezagsopvattingen in de moderne tijd andere moeten zijn dan die uit het verleden. En dan zeg ik het nog rustig, want die emoties plegen zo hoog op te lopen dat men enerzijds in politiemensen SSers ziet en anderzijds juist handhavers van de openbare orde die langharige, arbeidsschuwe nietsnutten een verdiend lesje leren.

Eerlijk gezegd, heb ik de indruk dat wij met die uitspraken niet veel verder komen en de politiemans niet maken tot ieders kameraad. En dat is zo nodig! In een hoog georganiseerd land als het onze hebben wij ieder onze eigen specialisatie. Wij zoeken ook niet meer zelf ons recht, slaan er niet op als wij onenigheid hebben maar hebben instanties ingesteld die het recht moeten handhaven. Lukt dat die instanties, politie en justitie, niet, dan dreigt de maatschappij uit elkaar te vallen. Nu is het voor mij als humanist het gezag niet iets heiligs of mystieks. Het is een door ons zelf aanvaarde ordening van ons leven en de instanties die het moeten uitvoeren, hebben wij daartoe zelf ingesteld. En als alles wat wij zelf ingesteld hebben, kunnen

wij erover praten of het anders moet.

Anderen zien in het ter discussie stellen van het gezag en de gezagspatronen, al een begin van omverwerping van alles. Zeker mensen die als onlangs prof. van Eck in een interview, het gezag zien als afkomstig van god. Zij menen dat alleen al om die reden ervan uitgegaan moet worden dat een gezagsdrager dus zijn werk goed doet. Gezag is dan net zo onaantastbaar als god en de gezagsdrager gaat een eigen leven leiden, boven en onafhankelijk van de mensen. Het is eigenlijk verwonderlijk dat het zo lang geduurd heeft voordat dit soort discussies is ontstaan. Want het oude gezagspatroon (wat vader doet, is altijd goed) is al lang bezig te verdwijnen uit de gezinnen, uit de arbeidsverhoudingen en de laatste tijd uit de kerk en de politieke partij. Het patroon waarin god of vader het weet en mens of kind dat dus gewoon maar moet doen, past niet meer. Thuis regeert vader niet meer met slaan, het zal in de maatschappij ook anders moeten. Als wij het eens zouden kunnen worden over dat uitgangspunt, als wij ons openstellen voor de grote veranderingen in de samenleving van de laatste jaren, kunnen wij constructief nadenken over hoe het dan wel moet.

Die openheid, die bereidheid de veranderingen te zien en te proberen te begrijpen, demonstreerde de utrechtse hoofdcommissaris dezer dagen. Met hetgeen hij zei, kunnen wij dacht ik, verder komen dan wanneer wij demonstranten alleen vergelijken met rioolratten. Hoe duidelijk degenen die dat zegt, ook zijn eigen positie typeerd, een constructieve bijdrage tot oplossing van het bestaande gezagsprobleem kan ik er niet in zien.

Zou de hoofdcommissaris in Utrecht aan dat liedje van Barend Bluf gedacht hebben? Je kunt toch alleen maar iemands beste kameraad zijn als je probeert te begrijpen wat er in die iemand omgaat!

M. G. Rood

uitzendingen van het humanistisch verbond

maandag 19 juni 19.40 uur: A. L. Constandse: „Van God verlaten” (Hilv. II)

vrijdag 23 juni 22.25 uur: Kort kommentaar (Hilv. I)

maandag 26 juni 19.40 uur: G. A. Kooij: „We moeten het samen doen” (Hilv. II)

Televisieuitzending maandag 19 juni van 19.00—19.30 uur (Ned. I).